

Agnieszka Parkitna

Wiedza jako świadomy wybór przyszłości – na przykładzie Finlandii

Niespełna dwadzieścia lat temu fińska gospodarka popadła w głęboką recesję, objawiającą się m.in. znacznym wzrostem bezrobocia i długu publicznego. Już dekadę później Finlandia zajęła pierwsze miejsce w rankingu najbardziej rozwiniętych technologicznie krajów świata oraz drugie miejsce pod względem międzynarodowej konkurencyjności. Osiągnięcie tego ogromnego sukcesu było możliwe przede wszystkim dzięki świadomemu opracowaniu i wdrożeniu oryginalnej koncepcji gospodarki opartej na wiedzy, któremu towarzyszyło zaangażowanie i poparcie całego społeczeństwa. Fiński model społeczeństwa informacyjnego harmonijnie uzupełnia istniejący w tym kraju system państwa opiekuńczego, uwzględniając wartości humanistyczne i zasady zrównoważonego rozwoju. Wzrost gospodarczy, osiągany dzięki innowacyjnym technologiom, nie stanowi celu samego w sobie, lecz jest jedynie środkiem służącym do osiągnięcia dobrobytu, bezpieczeństwa i spójności społecznej. Obecnie, w związku z procesami globalizacji, przed fińskim modelem stoi wiele wyzwań, warto jednak się zapoznać z wyróżniającymi go cechami, gdyż jak dotąd przyniósł on wiele korzyści społecznych i gospodarczych – odnoszące sukcesy społeczeństwo informacyjne umożliwia finansowanie państwa opiekuńczego, a państwo opiekuńcze „generuje” świetnie wykształconych obywateli, zdolnych do kontynuowania sukcesów w dziedzinie gospodarki opartej na wiedzy.

Słowa kluczowe: Finlandia, wiedza, gospodarka oparta na wiedzy, społeczeństwo informacyjne, państwo opiekuńcze.

Fiński wzorzec budowy społeczeństwa informacyjnego nie jest po prostu pochodną fińskiej tożsamości, odwrotnie, jest wzorcem zmierzającym do kształtowania tej tożsamości [...]. Technologie informacyjne są środkiem, za pomocą którego Finlandia przekonuje samą siebie i cały świat, że nie jest już więcej słabym, ujarzmionym krajem.

Castells, Himanen 2001, s. 88.

Wprowadzenie

Niespełna dwadzieścia lat temu gospodarka Finlandii popadła w głęboką recesję, objawiającą się znacznym wzrostem bezrobocia i długu publicznego. Przyczyną owego kryzysu było kilka; ciekawe jest jednak, że u ich podstaw leżał niespotykany dobrobyt, jakiego niezamowni dotąd Finowie doświadczyli pod koniec lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Uwolnienie rynków finansowych, wzmożony konsumpcjonizm i olbrzymia podaż początkowo niedrogich kredytów spowodowały zaskakująco wysoki wzrost stóp procentowych, skutkujący niewypłacalnością kredytobiorców, bankructwami przedsiębiorstw i zagrożeniem stabilności całego systemu bankowego. Problemy te spotęgował upadek Związku Radzieckiego, jak dotychczas głównego importera wyrobów przemysłu metalowego, stanowiących jeden z najbardziej dochodowych produktów eksportowych Finlandii.

Zastosowane przez Finów zabiegi polityczno-gospodarcze, mające na celu zażegnanie kryzysu, okazały się na tyle skuteczne, że już kilka lat później kraj ten zdołał spełnić kryteria konwergencji i przystąpił do Europejskiej Unii Gospodarczo-Walutowej. Źródłem tego sukcesu upatruje się jednak nie tylko w zręczności fińskich polityków i finansistów, ale przede wszystkim w fakcie, iż w obliczu załamania gospodarczego do walki z nim przystąpiły solidarnie: rząd, pracodawcy, związki zawodowe i całe społeczeństwo. Bardzo pomocna okazała się również niezwykle silna tożsamość narodowa Finów, powiązana z zaufaniem do władz oraz z poczuciem odpowiedzialności za losy kraju.

Już dekadę później Finlandia zajęła pierwsze miejsce w rankingu najbardziej rozwiniętych technologicznie krajów świata oraz drugie miejsce w rankingu międzynarodowej konkurencyjności. Ten niezwykle postęp nie był cudem ani też dziełem przypadku. Już w latach sześćdziesiątych XX wieku fińskie elity próbowały znaleźć odpowiedź na pytanie o kierunki dalszego rozwoju kraju, który nie mógł w dalszym ciągu opierać się jedynie na tradycyjnych gałęziach, czyli wykorzystywaniu zasobów leśnych i przemyśle elektromaszynowym. Jednak dopiero wspomniany kryzys spowodował, że głównym motywem fińskiego rozwoju stało się stworzenie społeczeństwa informacyjnego. Dostrzegając nowe tendencje w globalnej gospodarce oraz konieczność sprostania silnej konkurencji państw Unii Europejskiej, w 1995 r. fińskie władze przyjęły pierwszą strategię budowania gospodarki opartej na wiedzy.

W niektórych kręgach wciąż popularnością cieszy się stwierdzenie, iż budowanie społeczeństwa informacyjnego wiąże się przede wszystkim z rozwojem usług elektronicznych, informatycznych i telekomunikacyjnych. Tymczasem „aspekt narzędziowy (informatyka), acz związany z produkcją narzędzi i środków zarządzania, rozwoju przedsiębiorczości, unowocześniania i kreowania usług we wszystkich dziedzinach, jest rysem mniej charakterystycznym i nie oddającym całej złożoności procesu przekształcania się społeczeństw przemysłowych w ich postindustrialne formy” (Kamiński 2006, s. 6–7). Obecnie, obserwując tendencje panujące zarówno w społecznościach lokalnych, jak i w skali globalnej (m.in. powiązanie gęstą tkanką telekomunikacyjną w życiu domowym i zawodowym, wymagania mobilności i elastyczności, rolę wykształcenia czy konieczność stałego podnoszenia kwalifikacji), dużo właściwsza wydaje się poszerzona definicja społeczeństwa informacyjnego: „Istotą cywilizacji informacyjnej nie jest, jak to się sądzi w uproszczeniu, powszechne wykorzystanie środków i metod informatycznych. Znacznie bardziej istotny jest fakt, że informacja zaczyna odgrywać rolę podstawowego, a stopniowo nawet decydującego,

czynnika produkcji – obok kapitału, pracy i surowców. Decydujący dla sukcesu ekonomicznego przedsiębiorstwa staje się więc dostęp do światowych zasobów informacji i umiejętność ich wykorzystania. Coraz powszechniej podstawowym narzędziem tego dostępu jest sieć komputerowa. Nie jest to jednak cywilizacja informatyczna [...] tylko informacyjna” (Wierzbicki 1997, s. 94).

W następstwie rozwoju technologicznego następuje proces głębokich przeobrażeń całego układu społeczno-gospodarczego: od zmian w organizacji i zarządzaniu przedsiębiorstwami po wpływ na codzienne życie jednostek. Wysoko rozwiniętemu sektorowi nowoczesnych usług i budowaniu gospodarki opartej na wiedzy towarzyszą przemiany polityczne (postępujący proces decentralizacji państw), kulturowe (brak cenzury, swoboda wypowiedzi poprzez Internet) czy społeczne („makdonaldyzacja” społeczeństw). Dla społeczeństwa fińskiego, podobnie jak inne kraje skandynawskie realizującego politykę państwa opiekuńczego, było naturalne, iż wysiłki podejmowane w celu osiągnięcia innowacyjności i konkurencyjności w gospodarce powinny również znaleźć odzwierciedlenie w staraniach o poprawę dobrobytu i ogólnej kondycji społeczeństwa. A ponieważ w Finlandii rola państwa spełniana jest nie na zasadzie narzucania społeczeństwu określonych rozwiązań, ale na zasadzie współdziałania sektorów publicznego i prywatnego, oczekiwania obywateli musiały zostać uwzględnione. Dlatego tworzenie fińskiej gospodarki opartej na wiedzy od samego początku było tożsame z podjęciem „zakrojonej na szeroką skalę restrukturyzacji całego układu społeczno-gospodarczego z myślą o dopasowaniu się do przyszłych wyzwań rozwojowych, a nie tylko o pokonywaniu bieżących trudności gospodarczych” (Wierzbowski 2003, s. 19).

Podstawę fińskiej gospodarki opartej na wiedzy stanowi dynamiczna relacja między biznesem i społeczeństwem, w której pośredniczy państwo. Przedsiębiorstwa wytwarzają produkt narodowy i stymulują wzrost gospodarczy poprzez zwiększenie produktywności i konkurencyjności. To, czy odniosą sukces, zależy od wprowadzenia działań restrukturyzacyjnych, wiążących poszczególne firmy w formę sieci, oraz od zdolności do wprowadzania innowacyjnych technologii. Technologie są zatem katalizatorem wzrostu. Działania biznesu są wspierane i ukierunkowane poprzez politykę fińskiego rządu. Zadaniem państwa jest także wspieranie innowacji przez ich finansowanie oraz aktywną politykę szkolnictwa wyższego, nakierowanego na technologie informatyczne i inżynierię. Państwo stabilizuje również stosunki społeczne, tworząc warunki, na których partnerzy społeczni reprezentujący kapitał oraz pracownicy mogą uzgodnić taką strategię konkurencyjności, która jest w stanie pogodzić obydwie strony i zapewnić im równe prawa.

Fińskie państwo opiekuńcze

Przekształcanie się społeczeństwa przemysłowego w nowoczesne społeczeństwo postindustrialne, nieuchronnie wymuszone i stymulowane przez tendencje globalne, odbywa się obecnie w większości państw świata, choć często nieświadomie i spontanicznie. Dróg i sposobów budowania gospodarki opartej na wiedzy jest wiele, zależą one od różnorodnych czynników, takich jak stopień dotychczasowego rozwoju państw, ich zamożność, położenie geograficzne, stosunki społeczne, a także ustrój polityczny. Niektóre z tych procesów są na tyle oryginalne i charakterystyczne, że można je potraktować jako mode-

lowe. Należy do nich m.in. omawiany w niniejszym artykule model skandynawskiego społeczeństwa informacyjnego, realizowanego w duchu państwa opiekuńczego. Ze względu na sukcesy odnoszone przez Finlandię na polu innowacyjności i konkurencyjności, celowe jest przedstawienie owego modelu właśnie na przykładzie tego państwa. Aby jednak dobrze poznać i zrozumieć ową „fińską drogę”, należy najpierw zapoznać się z cechami charakterystycznymi dla fińskiego państwa opiekuńczego.

Proces przekształcania tradycyjnej gospodarki w innowacyjną gospodarkę opartą na wiedzy w Finlandii, podobnie jak większość innych istotnych rozwiązań, nie został odgórnie narzucony przez rządzące elity, ale wymagał akceptacji większości obywateli. Zasada konsensu, współpracy i współodpowiedzialności za państwo jest naczelną ideą realizowaną w Finlandii jako państwie opiekuńczym, gdzie występują silne zależności między sektorami publicznym i prywatnym. Początek owego „systemu wzajemnych powiązań” datuje się na wczesne lata sześćdziesiąte ubiegłego stulecia, kiedy to ustanowiona została niepisana umowa społeczna między kapitałem a pracą – Unia Pracodawców i Centrala Związków Zawodowych zgodziły się wówczas podejmować co roku negocjacje w sprawie płac i warunków zatrudnienia. Obie strony – pracodawcy i pracownicy – doszły bowiem wtedy do słusznego wniosku, że wszyscy zyskają, jeśli na rynku pracy będzie panował spokój, który umożliwi stabilny wzrost gospodarczy.

Wspólne podejmowanie decyzji ma źródło w samym charakterze Finów oraz w ich przeszłości. Tożsamość fińska zbudowana jest z czynników historycznych, które można scharakteryzować jako: biologiczno-ekonomiczne (m.in. wyniszczające chłody czy zawirowania pogodowe niszczące zbiory) oraz polityczno-kulturowe (np. położenie geograficzne, przez długie lata skazujące Finlandię na izolację międzynarodową, w dodatku między wojowniczymi Szwecją i Rosją). W trakcie wieloletnich zmagania z owymi wyzwaniami, aby przetrwać, Finowie musieli nauczyć się ze sobą współpracować. Ponadto od samego początku budowania niezależnego państwa, tj. od lat dwudziestych ubiegłego wieku, społeczeństwo fińskie cechuje z dumą pielęgnowany egalitaryzm, obligujący władze do wstępowania się z równą uwagą w głosy płynące ze wszystkich grup społecznych. Charakteryzujący się podobnym pochodzeniem obywatele – będący na ogół potomkami rolników i robotników, którzy jeszcze trzy pokolenia wstecz walczyli o przetrwanie – współcześnie, choć zamożni i bezpieczni, wciąż dbają o równość i solidarność społeczną.

Efektom owego egalitaryzmu jest także fakt, iż wciąż nie jest to społeczeństwo nastawione na pieniądź i konsumpcję, czego wyrazem jest choćby tzw. wskaźnik Giniego¹, ilustrujący różnice w dochodach między najzamożniejszymi a najuboższymi grupami społecznymi w poszczególnych państwach. W skali od 0 do 100 Finlandia od lat plasuje się w okolicach 25 punktów (podczas gdy średnia dla wszystkich badanych państw wynosi 40,5 punktów), co daje Finom miejsce w czołówce najbardziej egalitarnych społeczeństw świata. Z olbrzymiej liczby dobrodziejstw socjalnych, opłacanych z bardzo wysokich przecież podatków, korzystają w równej mierze wszyscy obywatele, niezależnie od statusu majątkowego. Wydaje się przy tym, że jedynym ograniczeniem dla ogromu wsparcia ze strony państwa jest wyobraźnia jego obywateli – fińska polityka społeczna zapewnia bowiem bez-

¹ Wskaźnik nierówności społecznej – stopień odchylenia faktycznej dystrybucji produktu krajowego brutto od podziału doskonale równego. Nazwa wskaźnika pochodzi od nazwiska jego twórcy, włoskiego statystyka Corrado Giniego. Przyjmuje wartości od 0 do 100; 0 oznacza, że cały produkt rozdzielony jest absolutnie równo, 100 – że cały produkt rozdzielony jest absolutnie nierówno.

płatną, o wysokiej jakości, publiczną edukację od przedszkola do uniwersytetu (brak opłat, darmowe książki i posiłki do szkoły średniej, grant na studia, tanie pożyczki studenckie), publiczną służbę zdrowia (bezpłatne centra zdrowia, tanie szpitale, subsydiowane leki oraz opieka domowa), a także hojny system ubezpieczeń społecznych (ubezpieczenia emerytalne, zdrowotne, od utraty pracy, zasiłki rodzinne i społeczne), co sprawia, że Finlandia ma jeden z najniższych wskaźników osób biednych na świecie. I choć w wyniku tegorocznych wyborów z rządzącej koalicji wypadli socjaldemokraci, najwięksi obrońcy rozbudowanego systemu opieki socjalnej, to nowy rząd zapowiedział, że główne elementy państwa opiekuńczego zostaną zachowane.

O braku zgody na ustrój liberalny – w którym obywatele, pozbawieni wsparcia i opieki ze strony państwa, mogą polegać jedynie na własnej pomysłowości i pracowitości – świadczą choćby słowa Erkki Tuomioji, niedawnego ministra spraw zagranicznych Finlandii. Wedle jego opinii, zgodnie ze stwierdzeniem *tak dużo wolnego rynku, jak to jest możliwe, i tak dużo państwa, jak to jest konieczne*, „[...] aby być konkurencyjnym, nie trzeba wierzyć w konkurencję *po trupach* ani w całkowitą deregulację. Chociaż jesteśmy za gospodarką rynkową, nie chcemy społeczeństwa rynkowego, co do tego prawie wszyscy się zgadzają. Należy uszanować pozarynkowe sfery życia człowieka i współpracy międzyludzkiej [...]. Poza rynkiem jest nie tylko – ani nawet nie głównie – sektor państwowy, mamy przecież jeszcze tzw. trzeci obszar: społeczeństwo obywatelskie” (Tuomioja 2004, s. 29).

W związku z tym, jedynym akceptowanym sposobem budowania gospodarki opartej na wiedzy w Finlandii było oparcie jej na zasadach rządzących demokratycznym państwem opiekuńczym, uwzględniających takie standardy jak wolność i demokracja, poszanowanie praw człowieka, demokratyczny charakter i skuteczność funkcjonowania instytucji, zasada zrównoważonego rozwoju i ochrona środowiska naturalnego.

O realizowaniu tych idei bardzo dobrze świadczą choćby wartości, jakimi kieruje się rząd oraz pracownicy symbolu fińskiej gospodarki opartej na wiedzy – firmy Nokia. Te zasady to: satysfakcja klienta, szacunek dla indywidualności, osiąganie wyznaczonych celów oraz kształcenie ustawiczne. Na marginesie – jak widać na przykładzie owych zasad – nawet tak zaawansowane technologicznie, odnoszące sukcesy przedsiębiorstwo jak Nokia jest świadome tego, jak ważne dla zachowania konkurencyjnej pozycji na rynku jest nabywanie nowej wiedzy i umiejętności oraz znajdowanie innowacyjnych rozwiązań. Unikatowość przedstawionych wartości polega również na tym, że zostały one stworzone w demokratyczny sposób przez pracowników firmy: „Wartości te nie były nową listą życzeń lub czymś narzuconym przez zewnętrznych doradców w celu poprawy wizerunku firmy – zgodnie z praktyką, że *w obecnych czasach każde przedsiębiorstwo powinno mieć swoje wartości* – ale wyszły one od samych pracowników” (Castells, Himanen 2001, s. 39).

Fińskie społeczeństwo informacyjne

Dla procesu kształtowania fińskiego modelu społeczeństwa informacyjnego najbardziej chyba znamienity jest fakt, iż przystąpiono do niego, w pełni świadomie rezygnując z przykładu państw, które zaczęły budować swój informacyjny potencjał dużo wcześniej niż Finlandia. Globalną tendencją gospodarek informacyjnych jest inwestowanie w „wartościowych” obywateli, pracowników wykształconych, doświadczonych, którzy są w sta-

nie zwrócić zainwestowane w nich środki, a z drugiej strony – odłączenie od tej „sieci” osób uznanych za mało wartościowe z punktu widzenia gospodarki opartej na wiedzy. Rezultatem jest niesprawiedliwość społeczna, która w ekstremalnych przypadkach może prowadzić do społecznego wykluczenia. Takie podejście klóci się z wyżej przedstawionymi zasadami solidarności, pielęgnowanymi w Finlandii. Między innymi z tego powodu, tworząc swój model gospodarki opartej na wiedzy, Finowie nie skorzystali np. z amerykańskich doświadczeń Doliny Krzemowej lub też azjatyckich „tygrysów”, ponieważ chcieli stworzyć taki system społeczno-gospodarczy, który spełniałby oczekiwania obywateli. Dla tych zaś nie do zaakceptowania były zarówno liberalne, wolnorynkowe stosunki panujące w Stanach Zjednoczonych, jak i zmiany wprowadzane przez autorytarne rządy azjatyckie. Jak się okazało, w świetle zasad kierujących państwem opiekuńczym wybór ten był słuszny – w Stanach Zjednoczonych czy w azjatyckich „tygrysach” od czasu przechodzenia do gospodarki opartej na wiedzy (lata siedemdziesiąte ubiegłego wieku) nierówności społeczne wzrastają, natomiast w Finlandii zmiany te nie wpływają na różnice społeczne – nawet jeśli ich nie zmniejszają, to z pewnością nie przyczyniają się do ich wzrostu.

Podobnie jak inne narody, Finowie oczekiwali, że zamiana tradycyjnych źródeł dochodu narodowego na nowe pomoże im w odniesieniu sukcesu. Jednak, w przeciwieństwie do innych państw, sukces ten postrzegany i spodziewany był głównie w wymiarze społecznym, nie ekonomicznym. Zmęczony przez okres dotkliwej recesji naród oczekiwał takich zmian, które na trwałe zapewnią mu dostatek i bezpieczeństwo. Wzrost PKB nie był celem, lecz środkiem do zapewnienia ogólnego dobrobytu, podstawą finansowania zadań spełnianych przez państwo opiekuńcze. W ten sposób wiedza została uznana za warunek dalszego funkcjonowania społeczeństwa na dotychczasowych zasadach. Ponadto budowa innowacyjnej gospodarki poprzez poszukiwanie własnych rozwiązań po prostu „pasowała” do tego młodego państwa, po latach okupacji i braku suwerenności wciąż poszukującego odrębności i tożsamości. Nie mogąc czerpać z bogatej tradycji i historii, Finowie „zorientowali się” w kierunku przyszłości. Co więcej, jako jedyny naród na świecie powołali przy Parlamencie Komitet do spraw Przyszłości (Committee for the Future)².

„Dla Finów społeczeństwo informacyjne to nowa tożsamość, która została zaprojektowana w celu zastąpienia dotychczasowego wizerunku Finlandii jako przykładu gospodarki leśnej czy satelity Związku Radzieckiego. Technologie informacyjne są środkiem, za pomocą którego Finlandia przekonuje samą siebie i cały świat, że nie jest już więcej słabym, ujarzmlonym krajem. Wydaje się sprawą oczywistą, że taka właśnie reakcja na historię pełną podbojów i braku niezależności jest dużo bardziej produktywna niż pielęgnowanie narodowej goryczy, ponieważ pozwala na skierowanie energii na to, co można zrobić w przyszłości” (Castells, Himanen 2001, s. 88).

Władze fińskie zaczęły dostrzegać potrzebę przekształceń w strukturze społeczno-gospodarczej kraju na długo przed opublikowaniem tzw. Raportu Bangemanna³, który przy-

² Komisja pracuje w trybie stałym od 2000 r., do jej zadań należy m.in. szacowanie rozmiarów rozwoju technologicznego i jego konsekwencji społecznych, ocena dokumentów rządowych dotyczących przyszłości narodu fińskiego oraz organizowanie spotkań i konferencji poświęconych wdrażaniu nowych technologii.

³ Opublikowany w 1994 r. przez Martina Bangemanna – byłego unijnego komisarza, odpowiedzialnego za rozwój telekomunikacji i technologii informacyjnych – dokument *Europa i społeczeństwo globalnej informacji. Zalecenia dla Rady Europejskiej (Europe and the Global Information Society. Recommendations to the European Council)*, w którym zostały zawarte spostrzeżenia dotyczące zmian zachodzących pod wpływem nowoczesnych technologii teleinformatycznych.

czynił się do upowszechnienia w Europie pojęcia „społeczeństwo informacyjne”. Pierwsze badania nad możliwym wpływem nowoczesnych technologii na rozwój Finlandii zostały podjęte już w 1973 r., a w 1987 r. premier Harri Holkeri za jeden z najważniejszych celów polityki gospodarczej swego gabinetu uznał rozwój konkurencyjności fińskiej gospodarki na rynkach światowych. Kryzys, który wkrótce nadszedł, kazał przełożyć realizację ambitnych planów na następną dekadę, ale jednocześnie przekonał Finów o konieczności uniezależnienia się od tradycyjnych źródeł dochodu narodowego, stawiając na nowoczesne technologie przyszłości. Proces ten nie był dziełem przypadku, lecz stanowił świadomy wybór drogi, jaka miała wydobyć Finlandię z dotychczasowej izolacji polityczno-gospodarczej, wybór korespondujący w przystąpieniu tego państwa do Unii Europejskiej.

W celu pełnego wykorzystania możliwości, jakie mogła przynieść Finom budowa gospodarki opartej na wiedzy oraz aby uniknąć związanych z tym trudności i zagrożeń, fińskie władze postanowiły stworzyć strategię przechodzenia w stadium społeczeństwa informacyjnego. Pierwsza strategia, przyjęta w 1995 r., szczególnie podkreślała znaczenie gospodarki i technologii. Za działania priorytetowe uznano: rozwój sieci informatycznych, wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań informatycznych i komunikacyjnych we wszystkich dziedzinach sektorów publicznego oraz prywatnego, a także rozwój nowoczesnych usług teleinformatycznych w celu poprawy konkurencyjności sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Przede wszystkim podkreślona została jednak konieczność stworzenia dobrze funkcjonujących klastrów, czyli „segmentów gospodarki narodowej, w skład których wchodzić będą współzależne przemysły połączone ze sobą różnego rodzaju powiązaniem produkcyjnymi, technologicznymi, w sferze B+R, a także współpracujące z tymi przemysłami instytucje naukowe, projektowe itp.” (Wierzbolowski 2003, s. XI). Za sprawę priorytetową uznano oczywiście budowę klastra teleinformatycznego.

Realizacja strategii zbiegła się w czasie z przystąpieniem Finlandii do Unii Europejskiej, przynosząc bardzo dobre efekty gospodarcze – przedsiębiorstwa wytwarzające innowacyjne produkty uzyskały w ramach wspólnego rynku europejskiego nowe rynki zbytu, dzięki czemu eksport towarów znów zaczął przynosić Finlandii wysokie dochody. Jednak, mimo bezspornych sukcesów, strategia stała się przedmiotem krytyki ze względu na to, że, kładąc nacisk na rozwój technologiczny i konkurencyjność, mniejszą uwagę poświęciła problemom społecznym. W wyniku owego niezadowolenia w 1998 r. dotychczasowa strategia została zastąpiona przez kolejny dokument (*Quality of Life. Knowledge and Competitiveness. Premises and Objectives for Strategic Development of the Finnish Information Society*), w którym Finlandia została ukazana jako prekursor społeczeństwa informacyjnego kierującego się wartościami humanistycznymi i zasadami zrównoważonego rozwoju. Jak tłumaczą we wstępie jego autorzy, rozwój fińskiego społeczeństwa informacyjnego powinien być w świadomy sposób stymulowany, tak aby pozostawał w zgodzie ze społecznymi potrzebami i oczekiwaniami. Dokument podkreśla także, wspomnianą już wcześniej, potrzebę współpracy między sektorem publicznym, przedsiębiorcami oraz organizacjami pozarządowymi, ponieważ tylko dzięki powszechnemu zaangażowaniu cele zapisane w strategii mają szansę na realizację i nie pozostaną jedynie pięknymi, ambitnymi ideami.

Najważniejsze postanowienia nowej strategii mówiły o tym, iż możliwości społeczeństwa informacyjnego będą wykorzystywane do poprawy jakości życia oraz stosowane będą z uwzględnieniem wartości humanistycznych i na zasadach zrównoważonego rozwoju. Zauważono bowiem, iż mimo znacznych inwestycji w edukację, badania i rozwój, a co

za tym idzie – znaczącego wzrostu eksportu nowych technologii oraz dochodów budżetowych Finlandii, obywatele wciąż zmagają się z takimi problemami jak wysokie bezrobocie czy rosnące koszty utrzymania starzejącej się populacji. W celu osiągnięcia tych założeń, autorzy dokumentu sformułowali następujące cele szczegółowe (por. Castells, Himanen 2001, s. 21–22):

- wzrost dobrobytu poprzez zwiększenie liczby miejsc pracy oraz dochodów osób zatrudnionych;
- równe możliwości w zakresie pozyskiwania informacji przez społeczeństwo i administrowania jej zasobami;
- nowe możliwości współpracy i kontaktów międzyludzkich;
- wzmocnienie demokracji;
- zapewnienie masowego dostępu do dóbr kultury oraz współdziałania międzynarodowego w tej dziedzinie;
- poprawa bezpieczeństwa i ochrony danych osobowych oraz statusu konsumenta;
- zmniejszenie nierówności między regionami;
- wsparcie celów właściwych dla zrównoważonego rozwoju.

Jednym z przykładów świadczących o wadze, jaką Finowie przywiązują do owego „utilitarnego wymiaru” gospodarki opartej na wiedzy, jest ustanowienie w 2002 r. nagrody o nazwie The Millennium Technology Prize⁴. Jest to najważniejsza nagroda w dziedzinie technologii na świecie. Jej korzenie sięgają lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, kiedy to narodził się pomysł honorowania innowacji pomagających ludziom w ich codziennym życiu. Nagroda została ustanowiona w celu ukierunkowania rozwoju technologicznego na poprawę jakości ludzkiego życia, m.in. w odpowiedzi na takie wyzwania cywilizacyjne jak niedostatek wody pitnej, niedobór energii czy zmiany klimatyczne. Jej pierwszym laureatem został Tim Berners-Lee, twórca i jeden z pionierów usługi WWW (*World Wide Web*), która zmieniła Internet, czyniąc go łatwiejszym w obsłudze, dostępnym dla milionów ludzi. Finlandia jest także jednym z prekursorów produktów informatycznych typu *freeware*, udostępnianych użytkownikom bezpłatnie (najbardziej znanym przykładem jest Linux, system operacyjny stworzony przez Linusa Torvaldsa).

Nie jest to oczywiście pora, aby dowodzić, że fiński model społeczeństwa informacyjnego jest idealny i właśnie on powinien stanowić wzór dla państw rozwijających się w oparciu o nowe technologie. Przed Finlandią stoi wiele wyzwań i zagrożeń, z którymi w obliczu wciąż dokonujących się przemian państwo to będzie musiało się zmierzyć w najbliższej przyszłości. Należą do nich choćby:

- konieczność pogodzenia różnic występujących między tradycyjnymi gałęziami gospodarki a strukturami gospodarki opartej na wiedzy;
- przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniu osób mających mniejszy dostęp do nowinek technicznych;
- konflikt między obecnymi potrzebami nowej gospodarki a obserwowanym brakiem przedsiębiorczości wśród młodych osób;
- wrażliwość socjalnej Finlandii na brutalność gospodarki globalnej, w której królują stosunki wolnorynkowe;

⁴ Więcej informacji o nagrodzie: <http://www.millenniumprize.fi/>

- kontrast między silną tożsamością narodową a tendencjami integracyjnymi, dominującymi we współczesnym wielokulturowym świecie.

Jak jednak pokazują statystyki, warto się zapoznać z charakterystycznymi cechami systemu fińskiego, ponieważ przynosi on Finlandii korzyści zarówno gospodarcze, jak i społeczne. Fińskie państwo opiekuńcze nie stanowi bowiem państwa socjalnego starego typu, postrzeganego jako katalizator gospodarczych nieszczęść. Odnoszące sukcesy społeczeństwo informacyjne umożliwia finansowanie państwa opiekuńczego, a państwo opiekuńcze „generuje” świetnie wykształconych obywateli, zdolnych do kontynuowania sukcesów na polu gospodarki opartej na wiedzy. Fińskie społeczeństwo informacyjne stanowi zatem finansową podstawę dla państwa dobrobytu (poprzez płacenie podatków oraz wysoką produktywność), a wysoka konkurencyjność zapewnia dobrobyt dla przedsiębiorstw. Płynne, harmonijne połączenie społeczeństwa informacyjnego ze społeczeństwem opiekuńczym, współpraca między sektorem państwowym, pracodawcami i pracownikami, a jednocześnie stosunkowa elastyczność prawa pracy tworzą stabilną platformę dla kreowania innowacyjnych rozwiązań. Państwo spełnia przy tym jedynie rolę „przewodnika” w procesie budowania społeczeństwa wiedzy oraz dążenia do wzrostu gospodarczego, działając na zasadzie subsydiarności – nie zastępuje mechanizmów rynkowych, ale je uzupełnia, kiedy to konieczne. Tam, gdzie to wskazane, pełni także rolę czynnika liberalizującego gospodarkę, np. czyniąc wysiłki w celu deregulacji i globalizacji sektora telekomunikacyjnego. Umożliwienie wszystkim obywatelom partycypacji w kształtowaniu przyszłości wraz z silną identyfikacją Finów z państwem dały szansę na bezkonfliktową współpracę i harmonijną realizację założonych celów. Jest to przykład, że można budować społeczeństwo informacyjne bez społecznych obaw i chaosu, lecz w sposób humanitarny, przyjazny człowiekowi i jego otoczeniu.

Literatura

Castells M., Himanen P. 2002

The Information Society and the Welfare State. The Finnish Model, Oxford University Press, New York.

Kamiński W.A. 2006

Globalne społeczeństwo informacyjne: nadzieje, szanse, zagrożenia. Wykład inauguracyjny, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, Zamość.

Tuomioja E. 2004

Skandynawski sekret, „Gazeta Wyborcza”, 26 listopada (dodatek „Gospodarka”).

Wierzbicki A.P. 1997

Rola techniki w cywilizacji informacyjnej, w: L.W. Zacher (red.): *Problemy społeczeństwa informacyjnego. Elementy analizy, ewaluacji i prognozy*, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, Warszawa.

Wierzbołowski J. 2003

Fińska droga do społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy, Instytut Łączności, Warszawa.